

miatt nekik és az egész Colonna-családnak, az öreg Stefanóval az élén, VIII. Bonifác legelkeseredettebb üldözésében lett részük. Hosszú száműzetés után ezek bosszúból megostromolták házáat Anagninban. Harag és szégyen hamarosan sírba vitték az agg egyházfejedelmet.

Cola szemtanúk színes előadásából értesült minderről. Bár a spirituálisoknak ad igazat egy mélyebb vallásosság után való vágyakozásában, s az ő lelkében is kezdenek bomladozni egy Szentlélek misztika szírmái, a jubileumi esztendő alkotó lázában égő VIII. Bonifácot nem győzi csodálni. Rómát akarta nagyvá tenni. Már beleéli magát Bonifác pápa Colonna-ellenes életlegendájába. Erőszakos nemzetségüket, későbbi elkeseredett ellenségeit, máris gyűlöli.

Tévedés volna tehát azt képzelni, hogy Cola di Rienzo együgyű parasztként érkezett vissza atyja halálának a hírére Rómába és hogy csodával határos önképzéssel improvizálta volna itt pár év alatt műveltségét. Az ifjú Anagniból nagyon határozott érdeklődési kört és érzelmi világot hozott magával.

IV. A városi jegyző.

Cola első dolga Rómába való visszaérkeztekor minden biznnyal az volt, hogy atyja vendégfogadóját eladja s árán megosztozzon később előzvegyült nővérevel és fivérével, aki nemskára gyilkosság áldozatává lett. Nem sikerült-e a tettest kikutatni, vagy valami utcai csetepatéban esett el, melyben valamelyik előkelő nemesnek volt benne a keze, homály fedi. Csak annyit tudunk, hogy Cola hiába igyekezett halálát megbosszulni. E személyes tapasztalat mélyen átérezte vele a római közbiztonsági viszonyok rettenetes ziláltságát és az érte felelős uralkodó nemesség bűnös tehetetlenségét. Milyen más világ járja Firenzében — kínálkozott akaratlanul is az összehasonlítás. Ott a céheken alapuló demokratikus rend uralkodik, Rómában örökké ugyanazok a családok — a Colonnák, Orsiniek, Savellik — váltogatják egymást hat havonként párosával, mint „szénátorok“, a pápa helytartóiként. De a nép dolgával senki sem törődik.

Milyen volt viszonya alacsonysorsú családjának tagjaihoz? Az a körülmény, hogy mélyen hat rá bátyjának halála és hogy később, mindenható tribunátusa korában özvegy nővérét, borbély nagybátyját s egy szűcs rokonát oly nagyon felkarolja, arra mutat, hogy mindvégig ragaszkodott hozzájuk annak ellenére, hogy már ifjú korában a hivatalnokosztály fogadja őt magába. Talán már Anagninban jegyzőségről álmodozott. Most, amint szerét teheti, beiratkozik valami jogi iskolába, talán ép a Bonifác pápa által alapított, de ekkoriban már lehanyaglott római egyetemre. Itt tanulmányozta Iustinianus Digestáit, melyeknek jó ismeretéről későbbi élete tanuskodik. Néhány év multán szíve-vágya teljesedett: a vároznál jegyzői állást nyert.

Cola családjában azonban az ifjú Rómába való visszatérésekor egy különös, fantasztikusan hangzó szóbeszéd kapott lábra: Nem csoda, hogy a fiú pályája ragyogónak ígérkezik. Hiszen édesanyja halálos ágyán meggyóna azt, mit egy barátjének már korábban megvallott: 1312 tavaszán álruhában egy igen előkelő úr szállt meg vendégfogadjukban néhány hétre, akivel — ura távollétében — viszonya keletkezett. Később kiderült, hogy az ismeretlen maga VII. Henrik volt, aki a laterán templomában volt kénytelen magát császárrá koronáztatni, mert Anjou Róbert római párthívei nem engedték a Szent Péterhez. A fejedelem azonban mégsem akart az örök városból eltávozni anélkül, hogy Krisztus első helytartójának sirja előtt le ne borult volna. Álruhában odalopakodott, de vakmerőségének híre ment és ő szorult helyzetében Lorenzo Tiberis-parti vendégfogadjába menekült, meghúzódva ott, míg aventinusi szállására való visszatérésének az útja szabaddá nem lett. Cola származásáról állítólag Rienzo barátja, a már említett Onufrius de Ilpernis lovag is tudott.

VII. Henrik Rómából keltezett okiratainak hézagatlan folytonossága és történetíróinak hallgatása a császár ily állítólagos eltűnéséről ugyan világossá teszük előttünk, hogy itt a középkori fantázia olyanféle játékáról van szó, amilyen egy Gianetto nevű firenzei polgárral is elhitette, hogy a francia trón törvényes örököse. Ha nem is vehetjük készpénznek, hogy Cola di Rienzo ezt a fantasztikus trónkövetelőt, aki Nagy Lajos királyunknál is jelentkezett, egyéni rokonszenyből meleg támogatásban részesítette életének utolsó napjaiban, képzelete merész szárnyalásának annyi tanúságát ismerjük, hogy elhisszük azt az állítását, miszerint — bár anyjának jóhíre miatt nem beszélt róla. — előbb valószínűnek, majd valószínűnek vette az elbeszélést és az időtől fogva „*kezdté a plebejus-életet megvetni és igyekezett lelkét magasabb dolgokra nevelni, melyekkel tiszteletet, dicséretet és dicsőséget szerezhessen polgártársai között*“. Császári származásának titkos tudata nélkül sok minden megmagyarázhatatlan Cola di Rienzo törekvéseiben.

Hamarosan megnősült. Egy jegyző lányát vette el. Apósát talán Francesco Mancininak hívták. Házassága végleg beágyazta a hivatalnokosztályba. Általa úgy látszik, bizonyos anyagi függetlenségre is szert tett, mert hamarosan jegyzői tisztjét helyettessel látta el s maga „*csak a régi császárok és híres emberek életének olvasásában merült el*“. Anagni óta soha el nem hanyagolt latin klasszikusainak s főleg Livius elbeszéléseinek azonban most új életet kölcsönzött az, hogy most megint a régi római dicsőség színterén mozog. Az antik romok szőlők közt fekszenek elhagyottan, a fórumon birkanyaj legel s mészégető kemencék füstölnek a város kellős közepén, melyek a romok anyagát feldolgozzák, ha köveiket már el nem hordták messze, egészen Monte Cassinoig, hogy új építkezéseknél szolgáljanak. Volt ugyan Colának híre bizonyos Arnaldo da Brescia népzvezérről (1145), aki vallásos áhítattal igyekezett ezeket a romokat az enyészetből megóvni. De utóda nem akadt. Cola az első ismét, aki — mint a Vita mondja — „*egész nap a márványfelirato-*

kat böngészte, melyek Róma környékén hevertek. Nála jobban senki sem tudta elolvasni őket. Minden antik írást olaszra fordított. A márványképeket pompásan tudta tolmácsolni." Emlékezve a zarándokok számára összeállított *Mirabilia Roma*-ra, új szempontú Róma-kalauz összeállítását tervezi a régi római romok és feliratok számontartására. Szerkeszt is egy „*Descriptio urbis Romae eiusque excellentiae*” című művecskét. Vele a római felirattan kezdeményezőjévé lesz. Egyben római kameákat is kezd gyűjteni. De irodalmi és archeológiai érdeklődése a régít örökké összehasonlítja az újjal s miközben élénk képzeletében megelevenedik a múlt, felkiált: „Hol vannak a derék rómaiak? Hova lett nagy igazságszeretetük? Bár az ő idejükben éltem volna!”

A római igazságérzés rendkívüli volta azért ragadta meg elsősorban a jogász Cola di Rienzo figyelmét, mert Rómában saját korának igazságtalanságait napról-napra tapasztalhatta. Jegyzői hivatalában egy idő óta az özvegyek és árvák ügyeinek gondozását bízta rá. Azoknak lett konzulja — *consul orphanorum, viduarum et pauperum*. Mióta Arnaldo da Brescia felújította a szerénységet (1147) s e „*renovatio sacri senatus*” útján először kísérelte meg, hogy a római nemzeti eszme jegyében szembeszálljon a pápa világi hatalmával, az ilyen pompázó régi címek divatba jöttek. A tizenhárom céh élén is egy-egy konzul állt. S ki találkozhatott inkább társadalmi igazságtalanságokkal, mint az „özvegyek, árvák és szegények konzulja”, aki maga is a nép sorából emelkedett hivatalába?

A város életében két esemény gyakorolhatott a fiatal Colára olyan benyomást, mi kihatott későbbi egész gondolkodására.

Az egyik mindjárt Rómába való visszaérkezése után tartotta fogva jó ideig a rómaiak figyelmét. 1344 nagybőjtjén egy *fra Venturino* nevű bergamoi származású dominikánus érkezett oda tizezerre menő flagelláns híveivel. Valamennyien kék köntösükre hímzett fehér galambot viseltek mellükön, mely szájában olajágot tartott, kalapjukra pedig piros és fehér pamuttal a szentferenci T betű volt hímezve. Lombardiából indultak volt el és, huszonötös csoportokba rendezve, „Béke! Irgalom!” kiáltással járták végig Itália városait, hogy aztán Rómában keressék a Szentlélek segítségét vallásos rajongásukhoz.

Fra Venturino a Kapitólium nagytermében tartott beszédében azt hangsúlyozta, hogy Róma kövei szentek, csak sarutlan lábbal szabadna rajtuk járni, s a pápa csak itt igazán feje az egyháznak. A rómaiak kezdetben áhitattal hallgatták „*mesterkéetlen és magávalragadó*” beszédeit, de mikor azt kívánta tőlük, hogy mondjanak le a küszöbön álló testaccioi népiünnepélyek örömről, tartásának bünbánatot és a mulatozásra szánt összeget juttassák zarándokainak, hogy azok Veronika kendőjének közszemlére bocsájtásáig Rómában maradhassanak, kinevették és bergemói tájszólását kezdték gúnyolni. Annak is híre járt, hogy fra Venturino aféle „*papa Angelicus*”-i ambíciókkal jött. XII. Benedek Avignonból eltávolítását sürgette, maga elé idézte, egy kis provencei rendházba

száműzte és jó időre eltiltotta a prédikálástól. De névtelen római krónikaírónkkal együtt a fiatal Cola is felfigyel. Fra Venturino és galambjelvényes zarándokai voltakép ugyanazt hirdetik, miről az Anagni-környéki spirituális remetéktől már hallott. Vallásos megújhódásra van a kornak szüksége.

A másik esemény 1341 húsvétján ugyancsak a Kapitólium dísztermében játszódott le s az előbbivel részben ellentétes értelmű, bár, ha jól megfigyeljük, a két jelenség mégis összefügg egymással. Egy avignoni vendégről van szó, aki Arezzoiban született és egészen újszerű, klasszikus, cicerói latinsággal írott leveleivel, melyek közkézen forogtak, már jó néhány éve terjesztette az antik irodalom és műveltség, mint a nemzeti mult megnyilvánulásai iránt való lelkesedést. Úgy hírelett, Scipio Africanusról ír hőseposzt, mely méltó lesz Vergilius Aeneiséhez. A Colonnák barátja. Meghívásukra járt is már 1337-ben Rómában, hol Cola di Rienzoval egyidőben kutatta a romok között az antik nagyság nyomait. Akkoriban ismeretlenül mentek el egymás mellett, s Cola most sem toladkodhat Laura ünnepelt költőjének közelébe. De kétség-telenül a szürke jegyző ott van a Kapitóliumon, mikor Petrarceát költővé koronázzák.

Orso dell'Anguillara szenátor lépett először a terembe fején babérkoszorúval. Hat kiváló római családból származó ifjú haladt előtte különböző koszorúkkal fürtjeikben, melyek közt tölgy, borostyán, mirtus és olajág szerepelt szimbólikus célzatossággal. Aztán kürtszó mellett bevonult az ünnepelt, háromszoros éljent kiáltva a népre és kérve, hogy szenátor-képviselője útján méltassa a babérra. Erre Orso dell'Anguillara levette saját fejéről a koszorút és a költő fejére tette. A koronázásról kiállított oklevél azonban feljogosította őt, hogy ünnepélyes alkalmakkor mirtus vagy borostyánkoszorút is hordhasson. Burdach szerint egy új „apollói“ világnézet ülte itt diadalát a középkor moralizáló világnézete felett. Fra Venturino prédikációja és Petrarca köszönő szónoklata között azonban az volt a közös, hogy mindketten megújulást, mégpedig római megújulást áhítoztak.

Milyen hatással volt e két megnyilatkozás a fiatal Colára, arról közvetlen hírünk nincsen. De ha megfigyeljük, hogy a két, vallásos és „apollói“ megújulást ő is összekapcsolja később egy heroikus-politikai életnézet síkján, s hogy külső jelképeit — a flagelláns zarándokok olajágot tartó galambját és a Petrarca-ünnepségen szereplő élő lombból font különböző koszorúkat — ő is értékesíti, nem kételkedhetünk abban, hogy a látottak mélyen belevésődtek emlékezetébe.

Ekkor Cola di Rienzonak már családja is volt. Legidősebb fiát Lorenzonak hívták. Talán őt nevezte később Boetiusnak a „De consolatione philosophiae“ híres írójáról. „*Et ab ipso Boetio vocari volui Boetium natum meum*“, írja egyik levelében. Utána következett Ascanius és egy leánygyermek. Az első 1347-ben jelenik meg a színen, a másik kettőről az aggódó apa szól prágai fogóságában.